

RATNI ZLOČINI I MEDIJI

Ivana Lalić Majdak

“Slobodan Milošević je kontrolisao, manipulisao ili se na drugi način služio državnim sredstvima javnog informisanja u Srbiji za širenje preuveličanih i neistinitih poruka o nacionalno motivisanim napadima bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata na srpski narod, kako bi se među Srbima koji žive u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini stvorila atmosfera straha i mržnje, koja je doprinela prisilnom uklanjanju većine nesrba, pre svega bosanskih Muslimana i bosanskih Hrvata, iz velikih delova teritorije Bosne i Hercegovine.” - Optužnica protiv Slobodana Miloševića, bivšeg predsednika Srbije i SR Jugoslavije, pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)

Udarni Drugi dnevnik RTS-a u 19.30, sredinom oktobra 1990, svakodnevno je, na području Srbije bez Kosova, pratilo više od tri miliona gledalaca. Skoro 30% njih u potpunosti je verovalo onome što bi čulo na TV vestima, 46% ponekad je i sumnjalo, a tek 12% gledalaca uviđalo je da se često plasiraju neistinite informacije.

Devedesetih godina dvadesetog veka, državni mediji su za vreme vladavine Slobodana Miloševića, dostigli najmračniji period novinarstva u Srbiji. *Radio televizija Srbije*, agencija Tanjug, kao i dnevni listovi *Politika*, *Politika ekspres* i *Večernje novosti*, bili su pod direktnom kontrolom vladajućeg režima i glavna sredstva propagandne mašinerije koja će stvoriti pogodno tlo za krvavi raspad Jugoslavije. Ubrzo će se pokazati da su reči i poruke emitovane sa državnih medija, prvenstveno *Radio televizije Srbije* kao najmoćnijeg medija, prethodile pravim mećima. Govor mržnje i ratnohuškačka propaganda šireni su sa ekrana u cilju podizanja ratnog raspoloženja i ksenofobije. Tokom ratnih godina, državni mediji, a prvenstveno državne televizije, bili su jedan od najjačih oslonaca na kojima su opstajali postojeći režimi u bivšim jugoslovenskim republikama.

Nesumnjivo je da su u vremenima velikih sukoba i ratova, novinari pod dodatnim pritiskom i moralnim dilemama u odnosu na ostale profesije. Da li se prikloniti profesionalnim standardima i ostati veran moralnim načelima, ili podleći patriotskim osećanjima koja će se u većini slučajeva pokazati kao kvazi patriotska i pogubna, pitanje je koje svaki novinar postavi sebi kada dodje do rata. Novinari koji su za vreme ratnih sukoba u bivšoj Jugoslaviji odbili da učestvuju u ratnoj propaganda i stali na

stranu odbrane svoje profesije, etiketirani su od strane režima kao izdajnici i strani plaćenici. Ubrzo zatim poslani su na prinudne odmore i izbačeni sa RTS-a. Istina je tako, zajedno sa novinarima koji su je čuvali, postala zapravo prva žrtva rata. Svoju borbu za profesionalno novinarstvo i istinu u vremenima rata i mraka, nastavili su kroz rad *Nezavisnog sindikata RTS-a*, prvog nezavisnog sindikata u Srbiji. U slučaju Srbije, bilo je puno novinara koji su smatrali da u ratu nema pobednika i da o žrtvama i zločinima treba izveštavati istinito i nenavijački, bez obzira kojoj naciji pripadale. Izbačeni sa državnih medija, našli su način da se čuje i njihov glas kroz osnivanje nezavisnih glasila u Srbiji. Međutim, njihov glas i uticaj ipak je bio nedovoljan u poredjenju sa ogromnim uticajem državnih medija koji su širili ratnohuškačku propagandu, izvrtali i prikrivali mnoge činjenice od svojih gradjana, i na taj način, držeći sopstvene gradjanje u stanju medijske adolescencije, mobilisali ljude za rat. Francuski profesor De la Brosse, u izveštaju koji je sastavio na zahtev Tužilaštva MKSJ, objašnjava da "alternativne informacije i mnjenja, koji su ipak bili prisutni u srpskom društvu, nikada nisu bili pristupačni glavini populacije". De la Brosse smatra da je "prvi faktor kojim to može da se objasni činjenica da su jedini mediji koji su pokrivali celu teritoriju Srbije bili državni radio i televizija" (Renaud de La Brosse: "Politička propaganda i projekt "Svi Srbi u jednoj državi: posledice instrumentalizacije medija za ultranacionalističke svrhe).

Dakle, i uprkos jačanju opozicije, nezavisnih medija i gradjanskih otpora, ratna propaganda emitovana sa udarnih državnih medija, omogućila je Slobodanu Miloševiću da ostane na vlasti celu jednu deceniju i mobilise gradjane Srbije za ratove koji su se vodili van njene teritorije. Čak i ako nisu išli direktno u rat, mnogi su, verujući RTS-u i ostalim državnim medijima, podržavali politiku koja je direktno vodila do raspada Jugoslavije i krvavog sukoba koji će ostati upamćen po stravičnom stradanju civilnog stanovništva, etničkim čišnjenima, logorima, rušenju gradova i spomenika kulture, mučenjima i silovanjima...

Od moralne do krivične odgovornosti

Da u svemu tome odgovornost imaju i novinari koji su bili ratni huškači nije sporna činjenica, barem kada je moralna odgovornost u pitanju. I sam Upravni odbor RTS-a se putem saopštenja javno izvinio gradjanima Srbije i susednih država koji su devedesetih godina u programu te medijske kuće bili "predmet uvreda, kleveta i sadržaja koji bi odgovarali današnjem pravnom odredjenju govora mržnje", ali tek 2011... "RTB i RTS više puta su svojim priložima povredili osećanja, moralni integritet i dostojanstvo građana Srbije, humanističkih intelektualaca, pripadnika opozicije, kritički usmerenih novinara, pojedinih manjina, verskih zajednica i susednih naroda i država", navodi se u izvinjenju.

Nezavisno udruženje novinara Srbije podnelo je 2009. godine krivičnu prijavu protiv odgovornih osoba i novinara u RTV Beograd, RTV Novi Sad, dnevnim listovima Politika i Večernje novosti, koji su svojim uticajem i značenjem, kao državna medijska preduzeća, sprovodili ratnohuškačku propagandu devedesetih godina. Međutim, iako se i u javnosti i u Tužilaštvu za ratne zločine mnogo polemicalo oko toga da li novinari koji su devedesetih huškali na rat treba da budu i krivično gonjeni, nijedna optužnica do danas nije podignuta. Pravni eksperti uglavnom navode da je veoma nejasna i nedefinisana granica kada sloboda govora prelazi u govor mržnje. Tačnije, prilikom definisanja govora mržnje polazi se od toga da se sloboda govora smatra jednim od osnovnih ljudskih prava i da je uvrštena kao neprikosnovenjena u sve važne međunarodne konvencije i nacionalne zakone. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, usvojena 1948. godine na Trećoj godišnjoj skupštini Ujedinjenih nacija prvi je dokument koji, u članu 19, predviđa zaštitu slobode izražavanja: „Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice“ .

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima usvojen 1966. godine na Skupštini Ujedinjenih nacija, koji je prihvatilo više od dve trećine zemalja sveta obavezujući se da poštuju i garantuju prava svim pojedincima na njihovoj teritoriji, i koji još detaljnije definiše slobodu govora, u bivšoj SFRJ stupio je na snagu 1976. godine. Ovaj pakt, pored prava na slobodu mišljenja i izražavanja, opredeljenih u članu 19, u članu 20 predviđa međutim i zabranu širenja mržnje:

1. Svako propagiranje rata je zakonom zabranjeno.
2. Svaki poziv na nacionalnu, rasnu ili versku mržnju koji predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, zakonom je zabranjeno.

Na prvom samitu šefova država i vlada zemalja članica Saveta Evrope, koji je održan u Beču 1993. godine, tema su bili upravo zločini i „zabrinjavajući porast agresivnog nacionalizma, antisemitizma, ksenofobije, mržnje i netolerancije među narodima“. Ishod samita bio je plan akcije, koji se odnosi i na činjenično i odgovorno izveštavanje medija o delima netrepeljivosti i rasizma, i na promovisanje kulture tolerancije.

Govor mržnje, Kabinet ministara Saveta Evrope u preporuci br. 20 koju je doneo 1997. godine, definiše kao „sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, podstiču ili pravdaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama, migrantima i ljudima imigrantskog porekla“.

Iako je dakle opasnost koju govor mržnje nosi sa sobom deklarativno opšteprihvaćena, ipak kada je reč o sankcionisanju govora mržnje u praksi pojedinačnih zemalja, situacija je drugačija. Usled nedefinisanosti te tanke granice između prava na slobodu govora i govora mržnje, često i dolazi do zloupotrebe prava na slobodu govora, što za posledicu neretko ima direktno ugrožavanje nekih drugih osnovnih ljudskih prava. Kroz istoriju o tome svedoče dva sudska procesa. Najpre po završetku Drugog svetskog rata kada je Međunarodni sud u Nirnbergu osudio 1946. godine Julijusa Štrajhera, izdavača i urednika lista Šturmer (Der Sturmer), na smrt vešanjem zbog zločina protiv čovečnosti pošto je u svojim novinama pozivao na istrebljenje Jevreja. Sledeći takav slučaj je suđenje novinarima i urednicima odgovornim za podsticanje na genocid u Ruandi nad Tutsijima, kada su četiri novinara proglašena krivim. Međunarodni krivični tribunal za ratne zločine počinjene u Ruandi (MKTR) utvrdio je da su Ferdinand Nahimana (osnivač radio stanice RTLM - „Libre des Mille Collines”), Žan-Bosko Barajagviza, Hasan Ngeze (glavni i odgovorni urednik novina Kangura) i Žorž Rudžiu, svojim novinarskim i uredničkim aktivnostima direktno podsticali na vršenje genocida i zločin protiv čovečnosti, odnosno direktno pozivali na istrebljenje naroda Tutsi . Obraćajući se Nahimani u presudi, sudija Pillay je konstatovao:” Bili ste potpuno svesni snage koju reči imaju, a ipak ste koristili radio - medij koji ima najviši domet komunikacije sa javnošću - za širenje mržnje i nasilja...Bez vatrenog oružja, mačete, ili bilo kakvog fizičkog oružja, prouzrokovali ste smrt hiljadama nedužnih civila.”

Medijska manipulacija ratnim zločinima

(Slučaj bivše Jugoslavije)

Pravne preporuke međunarodnih institucija, koje su obavezne za sve zemlje koje su ih ratifikovale, pa tako i za bivšu Jugoslaviju, u praksi nažalost nisu bile integrisane u pravni sistem, barem ne u meri koja bi mogla da podstakne odgovorno izveštavanje koje bi doprinelo sprečavanju brutalnog sukoba i ugrožavanja ljudskih prava. Ratnohuškačke propagande svoj vrhunac su dostigle upravo kada je reč o prikazivanju počinjenih zločina.

Medijska manipulacija zločinima i žrtvama, izvođena je na različite načine. Jedan od njih bio je i podsećanje na zločine iz dalje prošlosti izvršene nad Srbima, posebno zločine iz Drugog svetskog rata počinjene u Jasenovcu. U ovoj vrsti propagande režim je imao veliku podršku mnogih intelektualaca, koji su preko televizijskih ekrana plasirali ideje o ponovnoj ugroženosti sprskog nacionalnog bića. Pred kamere Televizije Beograd takođe su dovođeni ljudi kojima su u ratu ubijeni najbliži. To se veoma često radilo i na sahranama žrtava. Manipulacija bolom porodica ratnih žrtava bio je siguran način za

postizanje identifikacije gledalaca sa tragedijama samih žrtava. A samim tim i za opravdanost i nedovođenje u pitanje svega što će režim Slobodana Miloševića dalje uraditi.

Rat u bivšoj Jugoslaviji ostaće upamćen i po logorima na sve tri zaraćene strane, u kojima su zarobljenici bili nehumano tretirani, kako od strane vojnika, tako i od strane reportera državne televizije koji su neretko zaboravljali na novinarski kodeks i u svojim izveštajima i reportažama bukvalno preuzimali ulogu TV islednika.

PRIMER (TV isleđivanje):

Radio televizija Beograd, 10.11.1991 - Najava: *„Prilog o sabirnom centru u Banatu u kojem je smešteno 330 zarobljenika iz redova ZNG i MUP Hrvatske. Videćete razgovor sa dvojicom pripadnika hrvatskih paravojnih formacija, a prvi od njih vam je možda i poznat. Pre dvadesetak dana, sa povezom na licu, govorio je o zverstvima koja je počinio.“*

Nakon što je novinarka pred gledaocima uzela lične podatke od zarobljenog mladića, razgovor se nastavlja:

- Reporterka: *"Dobrovoljno ste otišli?"*
 - Zarobljenik: *"On me upisao."*
 - Reporterka: *"Šta ste radili?"*
 - Zarobljenik: *"Dijelio sam konzerve i jednog sam vojnika prikloao."*
 - Reporterka: *"Kako ste to?"*
 - Zarobljenik: *"Nožem."*
 - Reporterka: *"A zašto ste, ovaj, klali, mislim zbog čega?"*
 - Zarobljenik: *"Oni su bili uz mene tamo."*
 - Reporterka: *"Koji?"*
 - Zarobljenik: *"Ti iz Sotina."*
 - Reporterka: *"Koji su to, jel možete da kažete?"*
- (Zarobljenik nabroja imena)
- Reporterka: *"Oni su bili prisutni dok ste vi klali?"*
 - Zarobljenik: *"Da."*
 - Reporterka: *"Samo jednog vojnika?"*

- Zarobljenik: *"Jednom sam izvadio dva zuba, jednog sam priklaio, jednu sam žensku silovao i dvoje djece sam priklaio."*

- Reporterka: *"Da li ste silovali pre klanja, i koga?"*

- Zarobljenik: *"Jednu sam žensku silovao."*

- Reporterka: *"Koliko je stara?"*

- Zarobljenik: *"Starija dvije godine od mene."*

- Reporterka: *"Koliko godina?"*

- Zarobljenik: *"Dvaes' pet. Ja je nisam zaklao, oni su je zaklali."*

- Reporterka: *"Ko je zaklao?"*

(Zarobljenik navodi imena)

- Reporterka: *"Gde su oni sad?"*

- Zarobljenik: *"Oni su u gradu ostali."*

- Reporterka: *"Koliko su stara dece?"*

- Zarobljenik: *"Oko 15 godina."*

- Reporterka: *"Dvoje dece?"*

- Zarobljenik: *"Da. Muških."*

- Reporterka: *"Dva dečaka znači. Kako ste ih, u prisustvu koga, ko je još bio tu?"*

(Zarobljenik navodi ista ona imena)

- Reporterka: *"Roditelji dece?"*

- Zarobljenik: *"Bilo je još djece."*

- Reporterka: *"Roditelji dece, da li su bili prisutni kada..."*

- Zarobljenik: *"Jesu."*

- Reporterka: *"Šta su radili oni?"*

- Zarobljenik: *"Oni su jecali, plakali."*

- Reporterka: *"Da li se kajete?"*

- Zarobljenik: *"Sad je gotovo."*

- Reporterka: *"Je l' imate osećaj krivice? Da li ste svesni šta ste uradili?"*

- Zarobljenik: "Jesam."
- Reporterka: "I, kako vam je?"
- Zarobljenik: "Sad je gotovo. Šta sam učinio, učinio sam."
- Reporterka: "Da li vam je ta slika pred očima, to što ste radili?"
- Zarobljenik: "Nije."
- Reporterka: "Zaboravili ste?"
- Zarobljenik: "Da."

U toku ratova na prostorima bivše Jugoslavije, državni mediji su koristili i jedan metod koji je prema novinarskim kodeksima, zbog svoje surovosti, nedvosmisleno neprihvatljiv. Reč je takozvanoj *propagandi zverstvima*, tačnije *televizijskom seciranju leševa*. To je najviše došlo do izražaja prilikom granatiranja Vukovara i ubijanja lokalnog civilnog stanovništva. Sa opsadom Vukovara, ratna retorika državih medija se zaoštava, kako verbalno, tako i kroz sliku. Prikazivanje zločina počinjenih nad civilnim stanovništvom u kojima kamera prodire do najsitnijih detalja u njihova unakažena tela, bio je metod koji se iz večeri u večje primenjivao nad gledaocima u Srbiji. Za sobom je ostavljao muk, skamenjenost, i neizreciv užas. Iste snimke ubijenih ljudi ponekad su prikazivale obe državne televizije, i srpska i hrvatska, tvrdeći da su žrtve njihove, i dodatno manipulisale kako nesretne žrtve, tako i gledaoce. Pored toga što su gledaoci u Srbiji gotovo svakodnevno sa malih ekrana bili izloženi teškim prizorima zločina i zverstava, često su im plasirane i potpune neistine, u kojima je ratna propaganda i izveštavanje o zločinima prelazilo granicu realnog.

PRIMERI (Propaganda na granici realnog):

RTS, Drugi dnevnik, 20.11.1991, Milorad Komrakov: "Dobro večje, poštovani gledaoci. Vest o masakru 41 deteta u osnovnoj školi u Borovo Naselju u centru je pažnje domaće i inostrane javnosti, domaćih i svetskih agencija i sredstava informisanja. Nezavisna britanska televizijska mreža ITV javlja o masakru četrdesetjednog deteta u osnovnoj školi u Borovo Naselju. Stanica prenosi izveštaj fotoreportera Gorana Mikića, prema kome su pripadnici Hrvatske garde, povlačeći se iz Vukovara, u Borovo Naselju izvršili pravi pokolj čitavih srpskih porodica. Prenosi se da je celo Borovo Naselje puno leševa ljudi koji su ubijeni noževima ili sekirama. ITV javlja da ovaj fotoreporter prenosi izjave vojnika Jugoslovenske narodne armije koji kažu da je četrdesetjedno srpsko dete zaklano. Ova vest na teletekstu ITV-a daje se kao hitna. To je prvi put da se javlja o masakrima koje vrše hrvatski gardisti. Rojters javlja da su hrvatski vojnici optuženi za

masakr četrdesetjednog deteta prilikom povlačenja ispred snaga Jugoslovenske narodne armije. Reporteri Televizije Beograd, a koliko smo danas obavešteni, i televizijskih stanica iz gotovo čitavog sveta, čine sve da o ovom stravičnom masakru javnosti što pre dostave i dokumentarne snimke.”

Ova vest se dalje razrađuje u Dnevnikovom dodatku 20.11.1991, u kojem gostuje nezavisni fotograf Goran Mikić:

– Voditelj : *“Ti kad si došao, šta si tamo video?”*

– Goran Mikić: *“Pa jednostavno, videli smo najlonske vreće pune malih leševa. Ja sam uspeo da se dopuzam na jedno dvadeset metara do njih. To se veoma lako može videti da su to deca od pet-šest godina, preklana, puna krvi oko glave . To je tako mučan prizor da i onim vojnicima su suze tekle, zaista, i po cenu života smo hteli to da...”*

– Voditelj: *“Imaš li neku procenu koliko je tih leševa koji bi se mogli nazvati dečjima?”*

– Goran Mikić: *“Pa, oni su povadili to iz podruma, to je bilo na gomile. Spajali su glave, tela, to je sve stravično izgledalo, bilo je sigurno oko četrdeset, verujem njihovom broju, preciznije nisam mogao da brojim, ali... .”*

– Voditelj: *“Dobro, imao si foto-aparat, jesi li probao da snimiš?”*

– Goran Mikić: *“Probao sam da snimim, ustao sam, međutim, prštali su meci oko mene, jedan vojnik repetirao je pušku u mene i naredio mi da se spustim, jer bi uostalom i ja poginuo....”*

– Voditelj: *“Tebi je izričito zabranjeno bilo da to snimiš? Imaš li neku predstavu da li je neko snimio?”*

– Goran Mikić: *“Pa, ne znam, pretpostavljam da je vojska to uradila, to bi bilo realno i trebalo je da se to uradi.“*

Ovaj razgovor potkrepljen je Mikićevim fotografije izmasakriranih odraslih ljudi, koje su Mikić i voditelj dalje komentarisali. Nijedna fotografija ubijene dece nije međutim emitovana. Dnevna štampa, Politika, Politika Ekspres i Večernje novosti, takođe 21.11.1991. plasiraju ovu vest na naslovnim stranama. RTS u Dnevnikovom dodatku od 21.11.1991. dalje razrađuje ovu vest, ovoga puta svedočenjem jedne italijanske novinarko, Jole-Milena Garbaneli.

-Garbaneli: *“... Stigla je vest da je ubijeno četrdestoro srpske dece. Poslednja stvar koju sam ja želela je bila da snimam pobijenu decu kao dokaz, jer je po meni dovoljno reći, a ne i kamerom zapisati. Došli smo na to mesto u blizini fabrike, bio je mrak i sišli smo iz džipa. U međuvremenu su pristizala oklopljena vozila sa zarobljenim ustašama. Pucalo se sa svih strana, rekli su mi – tu su deca. Približila sam se desetak metara i videla gomilu leševa. Nisam ih prebrojavala, ali sam jasno videla presečene vratove, zaklanu*

decu, malu decu. Pucalo se. Povukli su me natrag. Nisam uspela da ih snimim, jer tako nešto nisam nikada videla. Nije bilo dovoljno svetla da bih mogla da snimim."

Isto večer, u toku emisije stiže opširan demanti ove vesti, od strane Informativne službe Jugoslovenske narodne armije u kome se ističe da " JNA nema saznanja da su na pomenutoj lokaciji i pronađeni opisani dečiji leševi". Voditelj Miloš Marković, očito zatečen i zbunjen, na sve ovo, zaključuje: *"Pa najbolje bi bilo da tako nije bilo. Lako je primiti novinarski greh. Čovek je bio – taj momak, fotoreporter Rojters-a – vrlo uverljiv, pre svega jer je imao više desetina fotografija iz neposredne blizine koje su drastične po onom šta prikazuju. On je mlad, meni je izgledao vrlo korektno i vrlo uzbuđeno celo to vreme... Ako je već uverio Rojters... Mi smo prvo preko Tanjuga već dobili vest italijanske televizijske mreže ANSA. Mi smo tragom te vesti našli čoveka i baš se onako novinarski radovali, evo, brzo reagujemo, evo čoveka na koga se pozivaju svetske agencije. Pod pretpostavkom da to i nije tačno, sad ne možemo reći – jeste tačno, ni nije tačno – jer ni za jedno ni za drugo nemamo uverljive dokaze, a najlakše se izvinuti se... I kad si u najnormalnijim uslovima otme se dezinformacija, a kamoli u ovoj ratnoj psihozi gde ima ljudi koji ponekad i haluciniraju u toj muci, u tom stravičnom ambijentu."*

Iako, dakle, niko nije video ubijenu srpski decu, mediji su nekoliko dana u udarnim terminima i na naslovnim stranama donosili priče o "strahotama koje su ustaše počinile nad srpskom decom", potkrepljene raznim svedočenjima i komentarima same redakcije. Iako je ova vest bila demantovana, nepopravljiva šteta je već bila učinjena, a propagandna neistina ostavila je dubok trag. Vukovar je naime, po svom stradanju, postao sinonim za stradanja tokom rata u Hrvatskoj. A kako je Televizija Beograd videla stradanje ovog grada i njegovih stanovnika, najbolje svedoče reči jednog od njenih voditelja, Miodraga Popova, koji je u Dnevnikovom dodatku, 13. decembar 1991, najavio: *"Vukovar je danas razrušen, ali oslobođen grad."*

Sa izveštavanjem o stradanju Vukovara i masakriranim bebama započet je manir izveštavanja koji će se primenjivati i kasnije, tokom rata u Bosni, a reč je o propagandi koja je prelazila granice realnog i često poprimala obeležja apsurdna. Tako je na primer TVNS objavila prilog u kome reporter u ruci drži zube i najavljuje : *"U ruci imam zlatne zube...Rekoše mi da su ovi zubi vadjeni nožem, praktično živim ljudima koji su kasnije ubijeni"*.

TVNS je takodje emitovala i razgovor između reportera i vojnika u poznim godinama koji detaljno opisuje zločine počinjene od strane hrvatskih vojnika, iako ih lično nije video:

- Reporter: *"Da li imate primera da su nekog ubili, preklali il nešto mu uradili...od takvih primera zlodela koje su činili?"*

- Vojnik: *"Ja sam ranije otišao, ja nisam, ali kako znam da je bilo, i kakvih još mučenja i šta su radili"*.

- Reporter: *"Šta je bilo?"*

- Vojnik: *"Pa klanja, oči kopali, prste sekli, nokte od djece, u tepsijama smo nalazili decu koju su hteli peći na slobodnim teritorijama...Vojnicima glava odsečena, rasporen, koji je bio ranjen pa su ga dokrajčili."*

- Reporter: *"Nemaju milosti prema nikome?"*

- Vojnik: *"Prema nikome nemaju milosti, ja ne znam kakve su to životinje ili šta su to. To nisu ljudi."*

Za vreme rata u Bosni, TV Beograd je otišla čak toliko daleko da je objavila informaciju da u sarajevskom zoološkom vrtu lavovima bacaju srpsku decu: *„Muslimanski ekstremisti dosetili su se valjda najstravičnijeg načina mučenja na planeti. Protekle noći, srpsku nejač žive su bacali u kaveze lavovima u Zoološkom vrtu "Pionirska dolina", tvrdi srpska straža sa Kromolja."*

Pored metoda medijske manipulacije koje su ekstremno, a često i lažno, prikazivale zločine, po potrebi se išlo i u drugu krajnost, u takozvano namerno neinformisanje građana. U cilju zataškavanja počinjenih ratnih zločina, događale su se potpune medijske blokade od strane državnih medija kada su pojedini zločini u pitanju. O granatiranju Dubrovnika, a kasnije i najvećem zločinu, genocidu u Srebrenici, državna televizija nije izveštavala. Izveštaji su bili nepotpuni, a prava istina, do građana Srbije došla je mnogo kasnije. Tokom granatiranja Dubrovnika 1991. od strane Jugoslovenske narodne armije, RTS je izveštavao da je Dubrovnik samo blokiran i da se ne vrši nikakvo bombardovanje, kao i da "crni dim ne potiče od razaranja grada već od paljenja guma". RTS je objašnjavala kako Dubrovčani sami pale automobilske gume da bi simulirali razaranja grada.

Uništavanje Dubrovnika, grada pod zaštitom UNESCO-a, kao i drugih kulturnih i verskih objekata u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu tokom ratova devedesetih na prostoru bivše Jugoslavije, predstavlja razaranja kulturne baštine kakvo se u Evropi nije dogodilo od Drugog svetskog rata. Kulturni i verski objekti, a nekada i čitavi gradovi, rušeni su najviše tokom etničkih čišćenja civila. Medjunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, zločine protiv kulturnih i verskih nasleđa okvalifikovao je kao zločin protiv čovečnosti.

Priča o ratnom izveštavanju i manipulaciji zločinima u Srbiji, zapravo je priča o jednom sumraku novinarske profesije. Najmračniju stranu istorije novinarstva u Srbiji ispisali su novinari državnih medija koji su izveštavajući o ratu žrtvovali činjenice i istinu. Lažne vesti, neproverene vesti bez izvora informacija, kao i komentarisanje i tumačenje informacija od strane novinara, uz svakodnevno prikazivanje zverstava, dovelo je do situacije koju najbolje opisuju filozof Gi Debor u svom „Društvu spektakla“: "U potpuno

izokrenutom svetu, istinito je moment lažnog...Spektakl se ne može shvatiti samo kao vizuelna obmana koju stvaraju masovni mediji. To je pogled na svet koji se materijalizovao“. Stvarnost u Srbiji devedesetih godina 20. veka, uz pomoć državnih medija, materijalizovala se tako na najzlokobniji mogući način.

Posledice medijskog tretiranja ratnih zločina iz devedesetih vidljive su i danas. Te posledice, odražavaju se danas kako u nedovoljnoj efikasnosti procesuiranja ratnih zločina zbog čega optuženi za teške zločine često ostaju nekažnjeni, tako i u nezainteresovanosti javnosti, ali i medija, za utvrđivanje činjenica i istine o njima.

Ovaj tekst je deo projekta “RATNI ZLOČINI I MEDIJI”, koji realizuje PRAVO NA SLIKU I REČ , a uz finansijsku podršku Evropske unije kroz program “Aktivizam civilnog sektora za pomirenje u regionu bivše Jugoslavije – podrška REKOM-u“. Mišljenja i stavovi izneti u ovom tekstu ne predstavljaju nužno stavove EU. Stavovi izraženi u ovom tekstu ne odražavaju nužno stavove EU niti organizacija koje sprovode projekat “Aktivizam civilnog sektora za pomirenje u regionu bivše Jugoslavije – podrška REKOM-u“.

